

ТРИ ГУНИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ПРИРОДИ

Існує три гуні («гуна» - якість, модус, режим, мотузка) матеріальної природи:

- *саттва-гуна* - гуна добра
- *раджо-гуна* - гуна пристрасті
- *тамо-гуна* - гуна невігластва

Крішна так описує їх у «Бхагавад-гіті», 14.5:

Матеріальну природу складають три гуні: добро, пристрасть та невігластво. І коли вічна жива істота входить у зв'язок з природою, о міцнорукий Арджуно, ці гуні обумовлюють її.

Весь матеріальний світ є породженням трьох гун, які, поєднуючись між собою, породжують величезний спектр різних поєднань. Так у матеріальному світі з'являється величезна різноманітність, спричинена їх впливом. Ці три початкові якості можна порівняти з трьома основними кольорами. Також як, змішуючи три кольори – червоний, синій та жовтий – ми отримуємо нескінченну палітру кольорів, так і взаємодія трьох гун є джерелом нескінченного різноманіття цього світу. Люди, які не мають знання про три гуні, бачать цю величезну різноманітність, не помічаючи трьох гун, що стоять за ним. Тому коли людина, яка не має знання, зосереджує свою увагу на певному об'єкті матеріального світу, намагаючись насолоджуватись їм, вона прив'язується до певної комбінації гун і потрапляє під їх вплив.

Яким чином матеріальна природа зумовлює живу істоту?

Матеріальна природа робить це, використовуючи два види енергій:

- *пракшепатміка-шакті* - енергія, що стягує;
- *аваранатміка-шакті* - енергія, що покриває.

Прагнучи щастя у матеріальному світі, обумовлена жива істота намагається насолоджуватись різними матеріальними об'єктами. Так, зосередившись на одному з об'єктів, людина бачить її зовнішню форму, не помічаючи трьох гун, з яких цей об'єкт складається. Подібно до риби, яка заковтує гачок, приваблена нанизаним на нього черв'яком, людина зв'язується певним поєднанням гун, намагаючись насолоджуватись цим об'єктом. Спочатку стягуюча енергія зводить свідомість людини до рівня оцінки предмета. Далі три гуні, що стоять за ним, проникають у свідомість людини та зв'язують її. Так людина прив'язується до об'єкту. У цей момент енергія, що покриває, затуманює її свідомість і змушує людину почуватися цілком задоволеною тим обумовленим становищем, в якому вона опинилася. Хоча зазвичай на людину впливає комбінація із трьох гун, проте, як правило, одна з гун переважає над іншими.

Як зрозуміти, яка гуна матеріальної природи найбільше впливає на людину?

Щоб навчитися розпізнавати вплив гун, важливо знати їхні ознаки. Крішна описує їх у 14 розділі «Бхагавад-гіти». Він починає з опису **гуни добра** («Бхагавад-гіта», 14.6):

О безгрішний, гуна добра, що чистіша проти інших, просвітлює і звільняє від наслідків усіх гріхів. Тих, хто перебуває під впливом цієї гуни, обумовлює відчуття щастя та знання.

Отже, гуна добра відрізняється такими трьома ознаками:

1. вона чистіша за інших гун;
2. вона просвітлює та дає знання;
3. вона позбавляє від наслідків усіх гріхів.

Людина, яка перебуває під впливом **гуни добра**, веде чистий спосіб життя, знаходить знання, яке не здатні отримати люди, які перебувають під впливом пристрасті та невігластва, і відчуває щастя, звільняючись від вантажу гріхів. Однак існують 2 проблеми, що призводять людину до деградації в **гуні** добра:

- прихильність до знання;
- прихильність до щастя.

Прихильність до знання породжує в людині гордість і почуття переваги над іншими, а прихильність до щастя породжує бажання будь-якими засобами зберегти своє становище. Так людина втягується у боротьбу за існування, котрій характерна **гуна** пристрасті, і поступово обумовлюється нею.

Крішна описує гуну пристрасті наступним чином (Бхагавад-гіта 14.7):

Модус пристрасті народжується з необмежених бажань та прагнень, о сину Кунті, і внаслідок цього втілена жива істота прив'язується до матеріальної кармічної діяльності.

Отже, гуна пристрасті відрізняється такими двома ознаками:

1. Ненаситність - нескінченні бажання, або непереборна спрага знайти те, чого жива істота не має.
2. Жадібність - сильна прихильність живої істоти до того, що вона вже має.

Внаслідок цього людина залучається до бурхливої діяльності та:

- прив'язується до самої діяльності;
- прив'язується до плодів такої діяльності.

Прихильність до бурхливої діяльності та її плодів призводить до того, що людина потрапляє в зачароване коло цієї діяльності, яке постійно розширюється. Ненаситність змушує її прагнути все до нових і нових вершин. Так, пов'язана *гуною* пристрасті, людина починає працювати, не покладаючи рук, а її розум стає дуже неспокійним. Поступово накопичується сильна втома і, бажаючи якось відпочити та відволіктися, людина отупляє себе, вдаючись до допомоги алкоголю та інших одурманюючих речовин, проводить час у нічних клубах тощо. Так вона деградує, потрапляючи під вплив *гуни* невігластва.

Крішна так описує *гуну* невігластва («Бхагавад-гіта», 14.8):

О сину Бхарати, знай, що гуна пітьми, що породжена з невігластва, — причина омани всіх втілених живих істот. Наслідок цієї гуни — безумство, лінощі й сон, що зв'язують обумовлену душу.

Отже, *гуна* невігластва відрізняється лише однією ознакою:

1. Вона тримає втілені живі істоти в ілюзії. Внаслідок впливу ілюзії людина стає:

- Божевільною
- Лінивою
- Сонною

Зв'язуючи людину, *гуна* невігластва опускає її на саме дно життя, поступово позбавляючи її розуму. Причому, що більше вона поринає у невігластво, то більше посилюється вплив невігластва («Чим більше спиш, тим більше хочеться»). У результаті людина дедалі більше деградує і опускається до пекельних форм існування.

Як видно з наведеного вище опису ознак *гун*, якщо людина не докладає свідомих зусиль, щоб піднімати свою свідомість і лише «просто живе», вона неминуче змушена буде деградувати, опускаючись нижче і нижче. Деградація ж завжди супроводжується відчуттям незадоволеності та нещастя. Такий матеріальний світ.

Як подолати вплив *гун* матеріальної природи?

Отже, оскільки матеріальна природа пов'язана з Богом і слухняна Його волі, вона називається божественною. Тому як би люди не намагалися подолати її вплив або підкорити її своїй волі, у них нічого не вийде. Ось що Крішна говорить з цього приводу в «Бхагавад-гіті», 7.14:

*дайві хй еша гуна-майї мама майа дуратйайа
мам ева йе прападйанте майам етам таранті те*

Цю Мою божественну енергію, що складається з трьох гун матеріальної природи, дуже важко подолати. Але той, хто вручив себе Мені, може легко вийти з-під її впливу.

А навіщо людині треба долати цю матеріальну природу?

7) Вихід із-під впливу гун - піднесення над гунами пристрасті і невігластва. Відповідь на це питання дається у «Шрімад-Бхагаватам», 11.13.1:

*шрі-бхагаван ува́ча
саттвам'раджас тама іті гуна́ буддгер на ча́тманах
саттвенā́йатамау ханйā́т саттвам'саттвена чайва хі*

Три гуні, а саме добро, пристрасть та невігластво, пов'язані з матеріальним інтелектом, а не з духовною душею. Розвиваючи в собі якості, властиві матеріальному благочестю (саттва-гуні) можна подолати вплив гун пристрасті та невігластва, а, розвиваючи в собі якості, властиві трансцендентному благочестю (вішуддга-саттві), можна позбутися навіть впливу матеріального благочестя.

У процитованому вірші є три важливі моменти, що описують процес звільнення від впливу гун, два з яких ми зараз обговоримо:

1. Щоб вийти з під впливу гун необхідно очистити свій інтелект, набуваючи трансцендентного знання.

Це основний принцип. У вірші наголошується на тому, що «три гуні пов'язані з матеріальним інтелектом». Інтелект грає дуже важливу роль у житті людини, бо рішучість діяти тим чи іншим чином приходить із нього. Він є основою віри людини, і, залежно від сформованої віри чи світогляду, вона житиме, і діятиме під впливом відповідного поєднання гун і досягатиме відповідного результату в житті. Віра людини може змінюватися - це залежить від того, з ким вона спілкується. У відомому прислів'ї говориться: «З ким поведешся, того й наберешся». Щоб отримати справжню віру, Веди рекомендують нам спілкуватися зі святими людьми, які мають цю віру. («Шрімад-Бхагаватам», 3.25.24). Таке спілкування пробуджує рішучість рухатися шляхом звільнення від гун і досягти вищого стану буття, невідданого гунам матеріальної природи. Тому, спілкуючись із святими і систематично навчаючись духовній науці, кожен отримує реальну можливість змінити своє життя та його результат.

2. Звільнення від гун відбувається поступово.

Спочатку необхідно розвинути в собі якості, властиві матеріальній гуні добра (саттва-гуні) і так подолати вплив гун пристрасті та невігластва.

Щоб отримати чистий інтелект, необхідно також обмежити свою взаємодію з нижчими *гунами* (пристрастю і невіглаством) і взаємодіяти тільки з *гуною* добра, бо, перебуваючи під впливом нижчих *гун*, людина неминуче переслідуватиме корисливі цілі у своїх вчинках, а це буде оскверняти його свідомість і призведе до деградації. Але в *гуні* добра людина щаслива і тому її вчинки стають безкорисливими. Така людина швидко очищується і знаходить здатність правильно вибирати те, що сприятливо для її духовного здоров'я. Щоб зрозуміти, як розвинути в собі вплив *гуни* добра, звернемося до настанов Крішни в «Бхагавад-гіті» та «Шрімад-Бхагаватам»:

- Закон впливу *гун* описується у «Бхагавад-гіті», 14.10:

Інколи гуна добра переважає, перемагаючи гуни пристрасті й невігластва, о син Бгарати. Інколи гуна пристрасті перемагає добро і невігластво. А інколи невігластво перемагає добро і пристрасть. Так і триває ця постійна боротьба за перевагу.

Отже, проявами *гун* можна керувати, оскільки за допомогою однієї *гуни* можна перемогти інші. Якщо людина зосереджує свою свідомість на одній із *гун*, її вплив відразу ж збільшується за рахунок зменшення впливу двох інших *гун*. Тому, якщо людина зосередиться на *гуні* добра, вона витіснить з її життя вплив *гун* невігластва та пристрасті.

1. Добро
2. Пристрасть
3. Невігластво

- У «Бхагавад-гіті» Крішна описує різні сфери життя людини.

Залежно від того, в якій *гуні* протікає життя, людина досягатиме відповідного їй результату. Нижче наведено таблицю з описом цих сфер життя:

Сфери життя людини у різних *гунах* матеріальної природи

СФЕРА ВПЛИВУ	САТТВА (добро)	РАДЖАС (пристрасть)	ТАМАС (невігластво)
Їжа (БГ17.8-10)	Їжа, яка збільшує тривалість життя, очищає свідомість, додає сил, здоров'я, приносить щастя та задоволення. Соковита, масляниста, здорова та приємна серцю їжа.	Їжа надмірно гірка, кисла, солоня, пряна, гостра, суха і дуже гаряча. Є джерелом горя, страждань та хвороб.	Їжа, що приготовлена більш ніж за три години до вживання, несмачна, несвіжа, протухла, нечиста і складається з чужих недоїдків.

Благодійність (БГ17.20-22)	Мотивована з почуття обов'язку, а не з розрахунку на винагороду, яка робиться у належний час, у належному місці гідним людям.	Здійснюється з розрахунку на винагороду, з бажанням у майбутньому насолодитися її плодами або неохоче.	Здійснюються в нечистому місці, у неурочний час, по відношенню до негідної людини і без належної уваги та поваги.
Відношення до приписаних обов'язків (БГ 18.7-9)	Виконує свої обов'язки спонукаючись почуттям обов'язку, без прихильності до плодів.	Відмова виконувати свої обов'язки через те, що це занадто обтяжливо, або через страх.	Перестає виконувати свої обов'язки, введена в оману.
Знання (БГ18.20-22)	Знання, що дозволяє людині, незважаючи на різноманіття видів та форм живих істот, бачити їхню єдину духовну форму.	Знання щодо того, що у різних тілах перебувають різні за природою живі істоти.	Знання, що прив'язує людину до одного виду діяльності як до єдино важливого, не дає уявлення про істину і відрізняється вузькістю та скупістю.
Діяльність (БГ18.23-25)	Упорядкована діяльність, виконувана без прив'язаності, без любові або ненависті й без прагнення плодів	Діяльність, що вимагає величезних зусиль, спрямована на виконання власних бажань і продиктована оманним его.	Діяльність, викликана помилками, суперечить вказівкам священних писань, не враховуючи її поневолюючих наслідків, або діяльність із застосуванням насильства, яка завдає страждання іншим живим істотам.
Діяч (працівник) (БГ18.26-28)	Той, хто виконує свій обов'язок, не звертаючи уваги на <i>гуни</i> матеріальної природи та оманне его, хто діє з великою рішучістю та ентузіазмом і хто залишається незворушним у часи успіху та невдачі.	Той, хто прив'язаний до своєї роботи та її плодів, хто бажає насолоджуватись такими плодами, хто жадібний, завше заздрісний, нечистий й підвладний радості та смутку	Той, хто постійно діє всупереч настановам <i>шастр</i> , матеріалістичний, упертий, брехливий і винахідливий у зневажанні інших, лінивий, похмурий та млявий

Інтелект (БГ18.30-32)	Інтелект, здатний визначити, що слід і чого не слід робити, чого слід і чого не слід боятися, що поневолює і що веде до визволення.	Інтелект, не здатний відрізнити релігію від безбожжя, дію дозволена від дії забороненої.	Інтелект, що приймає безбожжя за релігію, а релігію за безбожжя, що заплутався, занурений у темряву і постійно збиває людину з істинного шляху.
Рішучість (БГ18.33-35)	Непохитна і робить людину цілеспрямованою в заняттях йогою, дозволяючи їй опанувати свій розум, потоки життєвого повітря і чуття.	Заохочує людину прагнути до плодів релігії, матеріального добробуту та чуттєвих насолод.	Позбавлена розважливості і не може позбавити людину від сну, страху, скорботи, пригніченості та ілюзії.
Щастя (БГ18.37-39)	Те, що спочатку нагадує отруту, а наприкінці — нектар, те, що будить людину до самоусвідомлення	Виникає від взаємодії чуттів зі своїми об'єктами; на початку здається нектаром, а в кінці стає подібно до отрути.	Осліплює людину, позбавляючи її можливості досягнути природу душі, оманливе спочатку і в кінці, породжене сном, лінощами та ілюзією.
Наступне життя (БГ14.14,15,18)	Попадає на найвищі, чисті планети великих мудреців.	Народжується на планеті типу Земля і займається корисливою діяльністю.	Народжується серед тварин чи нижчих або пекельних планетах.

У «Шрімад-Бгагаватамам» (11.13.4) описується десять основних воріт, через які *гуни* проникають у свідомість людини.

Через ці десять воріт *гуни* матеріальної природи проникають у життя людини і пов'язують її. Знаючи про них, людина може свідомо обмежити свою взаємодію з нижчими *гунами*, і, таким чином, захистити себе від їхнього несприятливого впливу. Нижче наведено таблицю з описом цих 10 шляхів впливу *гун*:

«Шляхи проникнення *гун* у свідомість людини»

Ворота	САТТВА (добра)	РАДЖАС (пристрасть)	ТАМАС (невігластво)
Книги	Релігійні книги	«Кама-сутра» та подібна література, бізнес книги	Чорна магія, бойовики

Напої	Чиста вода, молоко	Чай, кава, кока-кола тощо	Алкогольні напої
Коло спілкування	Святі люди та люди, які ведуть чистий спосіб життя.	Люди, залучені до активної діяльності, здійснюваної заради отримання плодів.	Люди, зайняті діяльністю, пов'язаною із заподіянням насильства іншим живим істотам, а також алкоголіки, наркомани тощо.
Місце перебування	Ліс, село, природа	Місто	Нічні клуби, казино, метро
Доба	Ранок	День	Вечір та ніч
Діяльність	Діяльність, що здійснюється заради очищення, а також навчання, проповідь, подвижництво	Діяльність, що здійснюється заради власної вигоди та насолоди.	Безглузда та гріхозна діяльність, що приносить занепокоєння іншим живим істотам.
Походження	Сім'я брахманів чи релігійна сім'я.	Сім'я правителів чи родина торговців.	Сім'я робітників чи сім'я гріховних людей.
Об'єкт медитації (зосередження)	Бог, одвічна душа	Гроші та інші коштовності, земні та райські насолоди	Ліжко, телевізор, п'янки засоби, продукти насильства, сцени насильства
Розмови та музика	Ведичні мантри та пісні, що прославляють Бога і відданість Йому.	Розмови про прибуток, пісні про чуттєву насолоду.	Розмови про насильство, а також тюремні пісні та пісні алкоголіків та наркоманів.
Обряди	Ведичні обряди, які проводяться з метою очищення існування людини.	Обряди, що здійснюються з метою отримання вигоди та насолоди чуттів.	Обряди, які здійснюються з метою завдати занепокоєння чи насильства іншим.

Отже, якщо Ви, використовуючи свою свободу вибору, оберете певну сферу свого існування або в добрі, або в пристрасті, або в невігластві, Ви обов'язково отримаєте результат, який приносить вплив цієї конкретної *гуні* матеріальної природи (див. таблицю нижче).

«Результати впливу різних гун матеріальної природи на людину»

Результат впливу різних гун на людину (ШБ11.25.16-18)	Гуна добра приносить людині щастя, радість, праведність, знання, самовладання та інші переваги.	Гуна пристрасті є причиною страждань, прив'язаності, сепаратизму, активності, важкої роботи задля завоювання престижу та удачі, переживань та боротьби.	Гуна невігластва робить людину дурною, тупою, зануреною в безумство, скорботу та ілюзію. Така людина багато спить, заглиблена у хибні надії та виявляє насильство.
---	---	---	--

8) Чому гуна добра важлива для духовного життя?

Скориставшись цими таблицями, Ви зможете визначити, яка гуна впливає на вас і зрозуміти, що Вам потрібно робити, щоб піднятися до гуні добра. Так Ви зможете змінити своє життя на краще. Життя в гуні добра – це ступінь досягнення повного звільнення від впливу гун матеріальної природи.

Як же людина може подолати вплив гуні доброчестя та досягти духовного рівня існування?

ПІДВИЩЕННЯ НАД ГУНОЮ ДОБРА

Раніше ми процитували і частково розглянули вірш із «Шрімад-Бхагаватамам», 11.13.1:

Три гуні, а саме благочестя, пристрасть та невігластво, пов'язані з матеріальним інтелектом, а не з духовною душею. Розвиваючи в собі якості, властиві матеріальному благочестю (саттва-гуні) можна подолати вплив гун пристрасті та невігластва, а, розвиваючи в собі якості, властиві трансцендентному благочестю (вішуддга-саттві), можна позбутися навіть впливу матеріального благочестя.

Отже, щоб звільнитися від впливу гун матеріальної природи, необхідно регулярно спілкуватися з відданими Богу людьми. Це найважливіша умова, необхідна для звільнення. Завдяки такому спілкуванню можна отримати рішучість йти шляхом піднесення над гунами. Спочатку необхідно піднятися до гуні добра, завдяки свідомим зусиллям, і так подолати вплив гун невігластва та пристрасті. Пропорція впливу гун на людину залежить від того, як вона живе. Якщо вона зосередить свою увагу на одній гуні і, буде виконувати діяльність, властиву їй, то дві гуні, що залишилися, як би витончуються і впливають на неї менше. Якщо це пристрасть, то менше буде добра та невігластва, якщо невігластво, то менше стане добра та пристрасті, якщо ж людина всерйоз бажає змінити своє життя на краще і зосереджується на гуні добра, тоді пристрасть і невігластво послаблять свій згубний вплив на неї. Однак і вище добра є

щось. Це найвище добро, *вішуддга-саттва*. Це духовне, а не матеріальне добро. І до нього також є шлях.

Як же людина може подолати навіть вплив *гуни* добра та досягти духовного рівня існування *вішуддга-саттви*?

У процитованому вище вірші дається відповідь на це питання:

Щоб позбутися впливу навіть матеріальної *гуни* добра, потрібно розвинути в собі якості, притаманні трансцендентному добру (*вішуддга-саттві*).

Для цього необхідно, живучи в *гуні* добра, виконувати всі свої обов'язки як підношення Крішні. Інакше будь-які дії людини будуть причиною його рабства в матеріальному світі. Крішна говорить про це в «Бхагавад-гіті», 3.9:

*йаджнартхат карmano 'нйатра локо 'йам карма-бандганах
тад-артхам карма каунтейа мукта-сангах самачара*

Будь-яку діяльність слід виконувати як жертвопринесення Вішну, бо інакше вона стає причиною рабства в матеріальному світі. Тому, о сину Кунті, виконуй визначені тобі обов'язки задля Його вдоволення, і так ти завжди будеш вільним від цього рабства.

У людини є два види потреб: матеріальні та духовні, тому у неї є і два види обов'язків.

1) Матеріальні обов'язки - це обов'язки, що виконуються для задоволення матеріальних потреб трьох видів:

- фізичних
- соціальних чи емоційних
- інтелектуальних

2) Духовні обов'язки - це обов'язки, що виконуються заради задоволення потреб вічної душі.

Отже, якщо людина всі свої дії присвячує Крішні, вона поступово усвідомлює свою духовну природу і набуває смаку діяльності в настрої слуги Крішні, адже така діяльність очищує серце і розум і приносить радість душі. У процесі такої діяльності людина позбавляється оманного его, або невірною самоототожнення. Розглянемо це поняття трохи докладніше і з практичного боку.

Як діє людина, яка перебуває під впливом оманного его?

Коли людина перебуває під впливом оманного его, вона думає, що робить всі свої дії сама. Вона не усвідомлює, що її тіло є механізмом, створеним матеріальною природою,

яке діє під наглядом Верховного Господа, і не розуміє, що, зрештою, перебуває у владі Крішні.

Ось що про це йдеться у «Бхагавад-гіті», 3.27:

*пракртеḥ крійамані гунаіḥ кармаṇі сарваіаḥ
аханкара-вімудгаітма картахам іті манйате*

Під впливом оманного его душа перебуває в ілюзії і вважає, що вона виконує дії, які насправді виконують три гун матеріальної природи.

Саме через наявність оманного его можна зробити висновок про обумовленість людини гунами матеріальної природи. оманне его проявляється у двох категоріях — «Я» та «Моє». Якщо людина зосереджена на самому собі чи тому, що вважає своїм, і мислить цими категоріями, вона неминуче перебуватиме у владі матеріальних гун.

Однак, якщо людина скористається методом відданого служіння, вона зможе поступово пізнати свою справжню духовну природу і вийти з-під влади матерії. Такий відданий усвідомлює себе слугою Господа, а Його самого — своїм улюбленим Господарем. У такому стані свідомості людина легко долає вплив матеріальної енергії. Крішна підтверджує це у «Бхагавад-гіті», 7.14:

*daivī hy eṣā гуна-майі мама майіа дуратйайā
мām ева йе прападіянте майām етām таранті те*

Цю Мою божественну енергію, що складається з трьох гун матеріальної природи, дуже важко подолати. Але той, хто вручив себе Мені, може легко вийти з-під її впливу.

Отже, людина, яка свідомо живе під впливом гун добра і присвячує всю свою діяльність Крішні, постійно думаючи про Нього, поступово очищається від егоїстичної свідомості та піднімається над гунами матеріальної природи.

Питання для закріплення матеріалу:

1. Коротко опишіть гун матеріальної природи, хто діє у матеріальному світі?
2. Як подолати гун?